

A faji kérdés.

A faji kérdés éppen olyan divat-jelenség, mint a brigge. sport, bur-nót, vagy a napbarnított kebel: ma izgatja a kedélyeket, holnap már tavalyi hó lesz belőle. Ez azért olyan biztos, mert már a tudomány laboratóriumába került, már pedig ha valami az operációs asztalra jut, az rendesen be is fejezi pályafutását. Rajongók csak addig vannak, amíg valamit a titok-zatosság köde övez. Mihelyt a száizi fátyol eltűnik, szétrebben a hívők serege is. És a faji kérdés is ezen az úton halad. Gobineau-ék még hit-tek tiszta fajokban, félték a fajok keveredésétől, az elsatnyulástól; Cham-berlain még szóközi hévvel hirdette két kötetben át a germán faj elsőb-bségét, dogmaként állapította meg az északi race felsőbbrendűségét: csak a vele való érintkezésnek és keveredésnek köszönhető minden fejlődés és minden emelkedés, mint ahogyan a germán fajnak tulajdonítható a XIII. századtól kezdve minden nagy művelődési tény. (L. Chamberlain: *Die Grund-lage des XIX. Jhundreds.*) Ma már nem lehet esküdni erre az elméletre. Nincsenek magasabb- és alsóbbrendű fajok, csak fajok vannak kiválósá-gokkal és fogyatkozásokkal, mert tökéletesség nincsen az ég alatt. Az egész hű-hó tehát inkább csak politikai lárma kancsal célokkal, de tudományosan igazolni nem lehet.

Erről győz meg az a körkérdés, amelyet a *Nouvelles Littéraires* vég-zett a tavalyi esztendő folyamán a tudósok körében. Megkérdezte a legki-válóbb természetbúvárokat, antropológusokat, biológusokat a Gobineau-elméletre vonatkozólag a fajok egyenlőtlenségéről, a keresztezések előnyé-ről és hátrányáról, s a beérkezett feleletek nagyon leszedik a nagyzási hóbortok csápjait. Négy dologról kértek véleményeket:

I. Pontos és megbízható-e a Gobineau-elmélet a fajok tisztaságának, vagy keveredésének előnyeiről?

II. Vannak-e ma tiszta fajok elkülönítve, mint biológiai valóságok?

III. A fajtudat milyen formában keltheti a tömegben az érzés, gon-dolkodás vagy cselekvés közösségét?

IV. A mai francia nép megfelelő állapotban van-e számbelileg, vagy fizikai tekintetben?

A négy kérdés közül csak a két első tartozik a problémához, éppen azért a két utolsót figyelmen kívül hagyjuk.

Véleményüket a következők mondták el: a hazaiak közül Verneau, az ősembertan tanára a párizsi paleontológiaiintézetben. Soustelle Jaques egye-temi rendkívüli tanár, Neuville Henri, az összehasonlító anatómiai intézet aligazgatója, Griaule Marcel, az etnológiai laboratórium segédigazgatója, Millot Ieanne, a Sorbonne tanára, Rabaud Etienne, a tapasztalati élettan tanára a Faculté des Sciences-on, Rivière G. Henri, a néprajzi múzeum aligazgatója, és Montadon Georges, az etnológia tanára az embertani inté-zetben; az idegenek közül Guyenot E., az összehasonlító anatómia és állat-tan tanára a genfi egyetemen és Huxley Iulian, az állattani társaság tit-kára Londonban. A lap jelentéséből megtudjuk, hogy megkérdezték a német-orosz tudósokat is, de egyiktől sem kaptak választ.

A kérdésre érdemileg Soustelle adja a legátlátszóbb magyarázatot. A faj fogalmának meghatározásában nagy a zűrzavar: a közforgalomban

rendesen összetévesztik a nyelvvel, vagy a nemzetiséggel. Az árja elnevezés pl. csak nyelvi csoportot jelent és nem fajt. Ebből a szempontból egy német, egy francia és egy spanyol egyformán árja, sőt az afrikai néger, vagy zsidó is az, ha indoeurópai nyelvet beszél. A tudományban is baj van vele, mert meghatározása még nagyon bizonytalan ismertető jegyeken épül. Egyik a koponya vagy arc alkatát, a másik a bőr színét, a harmadik a haj természetét, a negyedik a vércsomókat stb. gondolja elválasztónak, szóval: a talaj ingoványos. Már az előző századok elindultak a labirintusba, de megállapításaik ma lomtárba valók. Franciaországban még csak most kezdenek foglalkozni a biotipológiával, s ebben a pillanatban még nagyon távol állunk az emberi típusok valószínű és megbízható osztályozásától. Huxley szerint elvitázhatatlan, hogy az emberiség földrajzilag különböző csoportjai lényegesen különböznek egymástól, s ez a tény vezetett rá, hogy a faj elnevezést ezekre a csoportokra alkalmazzák. Egészen helytelen azonban a fajoknak olyan sajátosságokat adni, amelyek nem velük születnek, hanem nemzetiek, műveltségiek vagy nyelvészetiek. A franciák, angolok, németek közti különbségek sem származásiak (genetikaiak), hanem nemzetiek és műveltségbeliek. Ő is azt vallja, amit Soustelle: van német, van francia nemzetiség, de német vagy francia faj nincsen. Ma a faj szót abban az értelemben használják az ember fogalmánál, mint a nem vagy faj elnevezést az állatnál, szóval azt, ami már fejlődést jelent. Mások úgy értelmezik, hogy a faj egy külön csoport közös eredettel, csak úgy, mint az állatoknál. Csak hogy az ember vándorló lény, biológiai története is lényegesen különbözik a többi fajétól. Az állatoknál nagyon ritka a kereszteződés a faj és alfaj közt, mondjuk például az emlősök osztályában az oroszlán és a kenguru, vagy zsiráf és a sakál közt, az embereknél pedig állandó, rendes és korlátlan. A faj szót talán azokra a feltételezett fősoportokra lehetne alkalmazni, amelyeket fehér, fekete, sárga, vagy rézbőrű névvel jelölünk, s amelyekre korán diferenciálódott az emberi nem. Ezek lehetnek az első, úgynevezett fajok. Ezt az elnevezést meg lehetne tartani a további, szintén csak feltételezett alfajokra, amelyek további különválás útján keletkeztek: északi, alpesi, földközítengeri stb. Ezek a másodlagos fajok. Igaz, hogy ma is találunk olyan egyedeket, amelyek megközelítik egyik vagy a másik faj típusát, de ezt óriásilag felülmulja a kevert egyedek száma, úgyhogy ma már nincs olyan ismert emberi csoport, amelyet igazán fajnak lehetne nevezni. Huxley szerint helyesebb volna a *race* fogalmát beszédeni a kirakatból és az ethnos-népcsoport elnevezéssel felcserélni, s ezt alkalmazni azokra az emberi közösségekre, amelyek genetikusan különböznek más emberi tömegektől.

Minthogy a faj fogalma tudományosan körül nem sáncolható, nem lehet tiszta fajokról sem beszélni. Tiszta fajok nincsenek. Ebben a tekintetben valamennyi tudós egyetért. Az antropológiában a tiszta faj csak mitológia, mondja Soustelle. Ha a biológiai értelemben vett fajt állandó és szigorúan biológiai egyesülés adja, akkor a régi civilizáció országaiban egy nemzet sem alkot biológiai fajt. Biológiailag nincs tiszta francia, német, vagy angol faj, csak népeiségekről lehet szó, amelyek különböző elsődleges törzsekhez tartoznak, ahol ez vagy az az elem uralkodó volt. Az európai nemzetek fajilag általában nagyon különböző népekből formálódtak, tehát történelmi alakulatok s nem biológiaiak. Nincs kevertebb állati faj az embernél, mondj Griaule, tiszta fajról beszélni annyit, mint visszamenni az özvönvízig. Legfennebb eldugva vannak primitív törzsek, véli Huxley. A tiszta nemzeteknek vagy fajoknak tulajdonképpen külön biológiai lényiséggel kellene bírniok, mondja Verneau, a valóságban azonban csak közös

érdek és egységes szellemi törekvések adják a jellegzetes kapcsolatokat, s ezeket is sokszor ügyes bűvészek hitetik el a tömegekkel. Rabaud véleménye szerint nagyon távoli korokban talán lehettek tiszta fajok, de idővel annyi kereszteződésen mentek keresztül, hogy ma már nincs egyed, amelyre rá lehetne ragasztani a tiszta faj céduláját. Még kevésbé lehet megmondani, hogy miképpen lehetne találni ilyen egyedét, mint biológiai valóságot. Csak népszerűségek vannak, amelyek különböző típusokból és különbözőképpen tevődnek össze. Montadon azt hiszi, hogy régen még kevésbé léteztek tiszta fajok, mint ma. Az ember-species az egész föld területén származott azután a faj után, amely megelőzte, tehát az ú. n. ember-szerű faj után, és származásilag közömbös volt azokhoz a fajokhoz, amelyek azután bizonyos tulajdonságok hangsúlyozása útján keletkeztek. Nem ismer tiszta fajt Riviére sem és határozott nemmel felel a kérdésre Lester és Millott nagy munkája is (*Les races humaines*), pedig ez a könyv mindent felölel, amit ma a fajokra nézve tudhatunk. Tiszta fajok azért nem lehetségesek, magyarázza Soustelle, mert a vándorlások, hódítások, háborúk, foglalások örökösök az emberiség történetében, de ezzel együtt a keveredések is. A különböző fajok képviselői verekedtek ugyan, mondja Millott, de össze is házasodtak.

Tiszta fajokról tehát nem lehet beszélni, de nincs is értelme, mert nincs semmi gyakorlati haszna: a keresztezés, keveredés nem árt a fajoknak. Ebben a tekintetben is teljesen egyező a megkérdezett tudósok véleménye. Verneau azt mondja, hogy ma már az egész világon folyik a kereszteződés a legkülönbözőbb nemzetek közt, pontos és megbízható megfigyeléseket lehet tenni. Természetes, hogyha fizikailag vagy szellemileg terhelt szülőkről van szó, akkor nem lehet azt kívánni, hogy minden tekintetben megfelelő nemzedék származzék, és ugyanez a helyzet akkor is, ha a leszármazott fajok kedvezőtlen körülmények közé kerülnek. Csak olyan keveredést lehet a számításban irányadónak elfogadni, amely normális föltételekre van alapítva. Verneau aztán rámutat arra a tényre, hogy a fehérek és sárgák keveredése ma nagyon gyakori Indo-Kínában. Bonifacy éveken át megfigyelte az eredményt, s azt írja róla: »A kereszteződés útján származott ifjak erősek, jól megtermettek és tevékenyek. Azt lehet mondani, hogy az európaiak és annamiták keveredése fizikai szempontból jó nemzedéket ad.« De szellemi tekintetben sem maradnak el az európaiaktól, sőt sokszor felül is múlják őket. A leányok pl. magasabb intelligenciával rendelkeznek, mint a gyarmatokon nevelődött francia leányok, éppen e miatt a házasulandó fiatalemberek számára nagyon kapósak. Egy francia orvos hosszú időt töltött Cambodge ázsiai tartományban, s úgy találta, hogy a bennszülöttek és a franciák összeházasodása igen jó volt mind termékenység, mind minőség tekintetében. Verneaumaga is hat gyermeket látott egy ilyen összeházasodott ifjú családnál s a gyermekek mind kemény kötésűek voltak és csillogóan értelmeseek. Jávában s a többi holland indiai szigeteken a kereszteződésből születetteket egyenlőknek veszik az európaiakkal, s a legkényesebb és legfontosabb állásokra is alkalmazzák őket. Boas is a termékenység növekedését állapította meg Északamerikában a kereszteződésből született nőknél. Különösen azt figyelte meg, hogyha egy magas termetű indián kis növésű európaival házasodik össze, a leszármazottak magassága felülmúlja az indiánokét. Braziliának San Paolo nevű tartományát csakrem mind kereszteződésből származottak lakják és ez a legintelligensebb és legenergikusabb lakossága egész Braziliának, a nők szépsége közmondásos. A négerék és fehérek összeházasodása hasonló megállapításokra vezet. Tristan de Cunha egy kis vulkánikus sziget az Atlanti-óceán déli részében. Lakosai mind mu-

lattok, vagyis keverék. Egy híres angol utazó azt írja róluk: a fiatal leányok közt olyan szép arcú és testű leányokat láttam, mint sehol a világon, pedig ismerem Balit malájaival, Havannát kreol szépségeivel, Taitit nimfáival s az Egyesült Államokat a legválogatottabb szépségeivel. Mikor a XVII. század közepén az első holland gyarmatosok megjelentek Afrika legdélibb részein, nem találtak európai nőket, tehát hottentotta nőket vettek el feleségül, pedig ennek a fajnak a csunyasága közismert. A leszármazottak bastard néven ismeretesek: gombamódon szaporodtak, úgyhogy észak felé kellett szorítani őket. Neuville azt mondja róluk nagy munkájában (*L'espèce, la race et le métissage en anthropologie*), hogy magas növésűek, erősek, nagy kort érnek el és termékenyek. Mérsékeltabb Rabaud nyilatkozata a kereszteződésről: több mint 35 éve folynak vele a kísérletek a fajok közt. Az eredmények azt mutatják, hogy a leszármazottak lehetnek erősek és termékenyek, de lehetnek satnyák és meddők, s lehetséges a két véglet közt mindenféle árnyalat. Így van az embernél is akár fehér és fehér, akár fehér és színes közt történik a keveredés. Éppen ezért Miliott is óvatosságra int, bár ő föltétlen híve a keresztezésnek: az örökölhető tulajdonságok közt vannak kívánatosak és kevésbé kívánatosak. Azon kell lenni, hogy a kedvezőtlen tulajdonságokkal felruházott egyedekkel a kereszteződés elkerültesse. Szerinte ez az egyetlen elfogadható formája a racizmusnak.

A keresztezés tehát semmiképpen sem előidézője a satnyulásnak. Verneau szerint egyáltalában nem kell attól tartani, hogy a kereszteződéssel eltűnnek a fajok, ellenkezőleg: azok a nemzetek, amelyek nem félnek a keveredéstől, csak áldhatják a következményeit, mert a keresztezés éppen előnyös a fejlődésre, ha rendes és ésszerű keretek közt mozog. Szellemileg sem áll hátrább a kevert nemzedék. Verneau idézi Armand Quatre-fages-t, a nagy antropológust: a két Humboldt porosz atya és francia anyja leszármazottja; Dumas Al. is ilyen mellékhatás; Puskin, a nagy poéta, Anibálnak, egy négernek, volt unokája, aki a saját erejéből emelkedett fel az orosz hadsereg legmagasabb polcaira; Geoffroy Lislet mulatt, levelező tagja volt a francia tudományos akadémiának, — lehet-e ezeket szerencsétlen keveredésnek mondani?

Ezek mellett a bizonyítékok mellett Guyennot rámutat az ú. n. fajtisztaság következményeire. A rokonságban nevelt organizmusok általában fokozatos csökkenését mutatják az életképességnek, a termékenységnek s a betegséggel szemben való ellenálló képességnek. Ezt a jelenséget mutatja némely népnek az esete, pl. kis szigetek lakossága, amely önmagára van korlátozva, vagy elszigetelt törzsek, ahol a vérrokonság szabály. A vérrokonok közt ismétlődő házasság ősi betegségeket, vagy ismétlődő eltorzulásokat idéz fel, amelyek e nélkül megszűnnének, vagy lappanganának. Nem lehet azonban azt állítani, hogy akármilyen keresztezés szükségképpen kedvező tényező lenne a fejlődésre. Az első kereszteződésnél sokszor jelentkezik a »koresok bősége«, amely aztán megszűnik; meg kell tehát figyelni, hogy melyik vegyülés szerencsés? Svájcban pl. helvétek, savoyardok, németek, franciák, naturalizált olaszok házasodtak össze, s az eredmény mutatja, hogy ez a kereszteződés kedvező volt. Nincs tehát semmi értelme a fajtisztaság hangoztatásának, mert a keresztezés nem árt sem az egyes fajok, sem az emberiség fejlődésének. Griaule szerint éppen a sokféle kereszteződés az előmozdítója a haladásnak. Az érintkezés viszi a világosságot az unalmas, egyhangú pusztákra. Gobineau nagyon zavarba jönne, ha bíróilag be kellene bizonyítania azokat a nagy eredményeket, amelyeket a »kiváltságolt fajok« értek el: a skandináv hősök vagy a germán csoportok.

A nagy intézmények, nagy gondolatok épen a kevert népektől kerültek ki. Ki adta az emberiségnek a legnagyobb műveltséget, ha nem a római, ez az »etnikai zűrzavar«, és ha nem a görög, ez a mindenféle összetételű hajós nép, amely a Földközi-tenger zeg-zúgaiból bujt elő. Az angolok nagysága nem a norman-svéd-dán-francia beözönlés után kezdődött-e? Milottnak is ez a hitvallása: a legkevertebb fajok tettek legtöbbet a kultúra fejlődéséért. A kiválasztott »magasabbrendű« fajokba vetett hit tehát csak babona. A történelem azt mutatja, hogy akármelyik társadalmi csoport képes nagy művelődési eredményeket elérni, akármilyen etnikai egyedekből is tévődjék össze, ha megvannak a kedvező feltételek hozzá. Vannak nagy európai, ázsiai, afrikai, amerikai kultúrák, amelyeket etnikailag nagyon különböző típusu tömegek teremtettek. A fejlődés záróösszegének nagysága gazdasági tényezőktől s a termelőerő kifejtésétől függ. A kereszténység előtti korban pl. a máják kukoricát termeltek, városokat építettek és civilizációjuk jobban fénylett, mint az európai nomád népeké, pedig ezek mind fehérek és szókék voltak s az ú. n. »kiválasztott«, »magasabbrendű fajhoz« tartoztak. A rizs, búza, tengeri és sok más hasonló tényező jobban megmagyarázza a civilizáció alakulását, mint a bőr, haj, szem, testalkat színe vagy görbülete.

A feleletek összegyűjtője a végén aztán részint a válaszok, részint a tudomány mai álláspontja alapján néhány általános megállapítást tesz:

a fajok megkülönböztetése ma már csak a négy nagy osztályra szorítható: a fehér, fekete, sárga és rézbőrű fajokra. A sok keresztkezés még ezt a tág megkülönböztetést is kétesse teszi, de bizonyos, hogy vannak olyan fizikai részletdolgok, amelyek a négy osztályba tartozókat elkülönítik. A feketék koponyájának pl. olyan eltérései vannak, amelyek a többi fajnál nem találhatók;

a fajok fejlődése nagyon lassú menetben halad; szó sem lehet arról, hogy valamelyik nagy fajt egyenlősiteni lehessen egy másik nagy fajjal;

teljes lehetetlen megállapítani a fajok érték-létráját.

Ilyen megvilágításban látják a francia tudósok a faji kérdést. Ők a felfújott hólyagok múzeumába utalnak minden faji problémát. Ott szálldogálnak ugyan a levegőben Ankarától Izland szigetéig, de Soustelle szerint azt lehet mondani, hogy minden racizmus csak álarc a való törekvések leborítására, csak lappangó lázítás áltudományos látszat alatt. Szóval politika. Antropológiai szempontból éppen káros, mert felborít minden tudományos kutatást, mitikus meséket tesz a konkrét fejlődés helyébe, »kiválasztott« vagy »magasabbrendű fajok« porondját hinti a szemekbe.

Persze, ez a tudósok véleménye, vagyis: így beszélnek a dolgozószobában. Azt hiszem azonban, hogy egész más a felfogásuk, ha a politikussal szólal meg bennük. A politikában ők is olyan racisták, mint a németek, mert francia faj nincs ugyan, de van francia nemzet, s ettől a fogalomtól ők is úgy el vannak bódulva, mint a Rajnán-inneniek a német jelzőtől. Szeretném én látni azt a franciát, aki azt hirdetné, hogy a »grande nation« nem különb a »boche«-oknál.

Bizonyos azonban, hogy idővel ezek a méregfogak is kihullnak az emberi koponyából. Ma a gazdasági helyzet nyomasztó volta mindent kiélez, ami képes a helyzetet felforgatni. A feszültség enyhülésével azonban ezek a tényezők is elveszítik hatóerejüket. Idővel csak rájönnek, hogy a faji vagy nemzetiségi megkülönböztetés értéktelen valami. Társadalmak és az egész emberiség sorsát nem a faji jelleg dönti el, hanem az egyedi sajátosságok: tehetség, kiválóság, jóság, önzetlenség, nemeslelkűség, áldozatkészség stb. Ezeket kell kitenyészteni, ezek nincsenek fajhoz kötve.

Rass Károly.